

Jsem vypravěč

Psát a pokud možno vydávat, tedy seznamovat ostatní s tím, co se děje, to byly touhy, které Jiřího Stránského provázely od mládí. Cesta k tomu ale nebyla jednoduchá, navíc ji lemovaly dramatické osobní osudy...

„Nedlouho poté, co jsem se v roce 1960 vrátil z kriminálu, šel jsem k Josefu Škvoreckému. To už bydlel v Břevnově. Věděl jsem, že si s komunisty nikdy nezadal, že je machr na anglo-americkou literaturu, a současně byl ochotný se se mnou bavit. Chápejte – byl jsem zločinec, politický vězeň, pár měsíců po propuštění na amnestii. Za Škvoreckým jsem šel s prosbou. Zeptal jsem se ho tehdy, jestli by nemohl nějak pomoci vydání jednoho z nejslavnějších (a zfilmovaných) westernových románů Jacka Schaeffera *Shane* (Jezdec z neznáma) v mém překladu. Josef slíbil, že se pokusí, a povedlo se to. Vydávání mé vlastní tvorby samozřejmě tenkrát nepřípadalo v úvahu. Současně mě Škvorecký zasvěcoval do světa literatury. Podobně, jako to v lágru dělaly mnohé moudré a talentované osobnosti, které jsem tam potkal. Díky jeho radě jsem se třeba učil psát dialogy podle Hemingwaye. On to prý dělal taky tak. Když jsem řekl, jak si vážím toho, že jako jediný spisovatel se nebojí se mnou mluvit, opáčil: já nejsem spisovatel, jsem vypravěč! I já jsem vypravěč. Stejně jako Pepík Škvorecký, který to takhle krásně pojmenoval,“ vzpomíná Jiří Stránský, autor *Zdivočelé země* a mnoha dalších prozaických knih, básnických sbírek, filmových scénářů, rozhlasových a divadelních her.

Jeho tvorba je velice bohatá, osud však ještě košatější. Kdyby vyprávěl pouze události a historky ze svého života a příběhy

29. 3. 1945

V Moskvě byla ustanovena Národní fronta, nástroj totalitního politického systému, uplatňovaného KSČ. Její vedení mělo totiž pravomoc určovat, které organizaci nebo politické straně bude povolena činnost.

5. 5. 1945

V Praze propuklo povstání proti fašistickým okupantům.

6. 5. 1945

Do bojů Pražského povstání zasáhli na straně povstalců Vlasovci. Následujícího dne však ČNR rozhodla o jejich stažení. K tomuto rozhodnutí došlo pod tlakem komunistů, v radě zastoupených Josefem Smrkovským.

8. května se Vlasovci z Prahy odsunuli směrem na západ do zajetí americké armády.

o svých blízkých, vydalo by to na celou knihovnu; myslím tím mnoho regálů ve velké veřejné knihovně. Jiří Stránský má o čem povídat, prožil toho na několik životů. Současně si přibírá i historky svých přátel, kolegů, lidí, které potkával... A dokáže je skvěle písemně zachytit.

Zaznamenává záležitosti, které nesmějí být zapomenuty, neboť „národ, který se s nadhledem a objektivně nepostaví ke svým dějinám, nemá budoucnost“, jak se říká. Mnohým by se hodilo, kdyby se na události, které Stránský popisuje, zapomnělo, jiní je zpochybňují nebo rovnou popírají. Není divu, že to se svou tvorbou neměl nikdy lehké, a koneckonců nemá to lehké doposud. Ale nevzdává se. A píše.

Učitelé literatury a psaní

Vedle Josefa Škvoreckého ovlivnili Stránského literární tvorbu spisovatelé a básníci, které potkával během svého věznění. Někteří z nich se svému kolegovi snažili spisovatelskou profesi rozmluvit („...podívej se, kam nás naše práce přivedla!“), když ale viděli, že to myslí vážně, pomáhali, jak se dalo, zasvěcovali ho do řemesla. Stránský jim je za to dodnes vděčný.

„V kriminále jsem se sešel s Janem Zahradníčkem, Františkem Křelinou, Josefem Knapem, Karlem Peckou, Zdeňkem Rotreklem, Vladimírem Valentou, Jirím Muchou a řadou dalších lidí. Tahle setkání ve mně upevnila rozhodnutí stát se spisovatelem. Se vším vsudy. Chtěl jsem sice psát i předtím, ale viděl jsem, že je to k ničemu. Jako sedmnáctiletý jsem napsal román, měl šest set stránek, ale vlastně jenom proto, abych si dokázal, že jsem schopen fabulovat a že mám k psaní ten správný ‚sitzfleisch‘. Musím říct, že řadu věcí z toho prvního románu používám dodnes, protože je to také jakási generační záležitost. Chtěl jsem udržet vzpomínky, co se dělo mé rodině a rodinám podobným té naší, a to jsem zaznamenával. V původní podobě ale nikdy nevyšel a nevyjde,“ říká.

Vedle literatury se ve vězení také vzdělával, a to na vysokoškolské úrovni; učil se prakticky všem humanitním vědám. Lágry byly totiž plné odborníků, vysokoškolských pedagogů, umělců. To byla škola!

Byly však i další důležité hodnoty vězeňského života – především humor a přátelství. Díky nim přežívali muklové tvrdé podmínky věznění a otrockých prací daleko lépe. Držely je nad vodou.

Jedním z těch, kteří drželi ostatní v kondici a pohromadě, ať už v lágru či mimo něj, byl i Stránského spoluvězeň Vojtěch Klečka. Přes západní československou hranici převedl mnoho emigrantů – a vždy bezpečně. Na tom si zakládal. Bylo na něj spolehnouti.

Vojtěch Klečka zemřel v červnu 2012. „I na jeho památku teď chystáme film *Piknik*,“ připomíná Jiří Stránský o pár měsíců později a pokračuje: „Byl jeden z těch, kteří hodně ovlivnili můj život. Skvělý kamarád, veselý člověk, pro druhé by se rozkrájel.“

Motivy ze života a osobnosti Vojtěcha Klečky se určitým způsobem objevují i ve *Zdivo-*

Domažlice 1945

KALENDÁŘ
TOTALITY
1945–1989

čelé zemi. Podobnosti vidíme například ve scéně pašování léků do lágru ve druhé seriálové řadě – skutečný Klečka v lágru ostatním opatroval léky a za jejich pašování byl trestán.

A další příklad: Klečkův bratr působil v StB; v seriálu se vyskytují příbuzní, strýc a synovec, jeden z nich je politický vězeň, druhý estébák. Mimochodem: i v rodině režiséra Hynka Bočana byli lidé různých politických názorů a postavení. Však je pan režisér jedním z devíti dětí – to je možností různých názorů a postojů!

Nakolik jsou vzpomínky na lágry padesátých let v Jiřím Stránském doposud živé? „Nejsou živé v tom smyslu, že bych vzpomínal na utrpení, to opravdu ne. Patřím k těm šťastným povahám, které si vždycky, i ve vězení, snaží z každé situace vykřesat spíš pozitivní věci. Patřila k nim také schopnost nebabrat se v utrpení, ve vlastních nepříjemných vzpomínkách, neutápět se v nenávisti a myšlenkách na pomstu. V kriminálech byly největší hlavy národa, a já, když mě zavřeli, byl ještě kluk. Ti moudří lidé mě upozornili na to, že první obětí touhy po pomstě a nenávisti je člověk samotný. Že ho to sežere. Ohromně mi to pomohlo v překročení té řeky myšlenek na pomstu. Pak jsem cítil obrovskou úlevu, protože tyhle věci člověka opravdu užírají. Když jsem byl na druhém břehu, mohl jsem se věnovat pozitivním věcem. Učil jsem se, psal jsem. Vždycky jsem se snažil, aby i smutné věci pro mě měly spíš pozitivní než negativní výdobytky,“ připomíná Jiří Stránský.

„Drzý“ vězeň František Zahrádka

S Františkem Zahrádkou se Jiří Stránský poprvé potkal v táboře Vojna, poté spolu delší čas „seděli“ a těžili uran v táboře Bytíz.

Amnestie v roce 1960, díky které byl propuštěn Jiří Stránský,

9. 5. 1945

Do Prahy dorazily jednotky sovětské Rudé armády (1. a poté i 2. a 4. ukrajinského frontu).

11. 5. 1945

Dokončeno osvobozování Československa.

19. 6. 1945

Prezidentem republiky vydán Dekret o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech (16/1945 Sb.).

se Františka Zahradky netýkala. Proč? „V rozhodnutí, které mám schované dodnes, se píše, že se k příslušníkům SNB, k dozorcům chovám drze, dokonce že moje chování vůči nim hraničí s trestnou činností,“ vysvětluje Zahradka. „Taky jsem byl mnohokrát kázeňsky trestán,“ dodává.

Jako aktivní účastník třetího odboje byl za velezradu a vyzvědačství odsouzen ke dvaceti letům, v té době už jeho bratr bojoval v cizinecké legii v Alžíru, Maroku a od roku 1950 v Indočíně. Měl tedy velice „pošramocené“ příbuzenstvo, a tak mu byla zamítnuta nejen zmíněná amnestie v roce 1960, ale i ta z roku 1962. „V té době mi přitom do konce trestu zbývaly čtyři měsíce, protože Zápotocký – na žádost mojí umírající matky – mi snížil trest z dvaceti na třináct let. A ty jsem si skutečně odseděl,“ vypravuje.

Poslední čtyři roky svého věznění pracoval jako „slaboproudák“, měl tedy přístup do většiny částí tábora. Poznal je tak skutečně dokonale. I proto mohl o mnoho let později dělat fundovaného poradce na seriálu *Zdivočelá země*.

„Po přeražení na povrch jsem několik let tlačil vozíky s generálem Tomášem Sedláčkem. Vedle něj tu byli i další váleční hrdinové, například Pravomil Raichl, Rudolf Pernický či František Chábera nebo i poslední sekretář československého ministra zahraničí Jana Masaryka Antonín Sum,“ vybavuje si Zahradka některé své přátele spoluvězně.

V té době, poté, co prodělal otravu kyslíčnickem uhelnatým, už Jiří Stránský nefáral, pracoval většinou na haldě.

Jiří Stránský – dvojnásobný vězeň

Režimu nestačilo Stránského věznění v padesátých letech, v roce 1973 byl zatčen a uvězněn znovu.

Velká trojka na Postupimské konferenci potvrdila sovětskou převahu ve východní Evropě.

„Aby mě co nejvíce ponížili, napařili mi při druhém zatčení rozkrádání socialistického majetku. To dělali komunisti rádi, třeba Jirka Lederer na tom byl podobně, a další a další. Čtrnáct měsíců jsem byl ve vazbě v Ruzyni, protože mi pořád nebyli schopni nic dokázat. Tenkrát jsem si ve vězeňském řádu všiml formulky, že věznice je povinna mi umožnit vykonávat moje povolání, pokud to není v rozporu s obviněním. A jelikož jsem měl od Filmového a televizního svazu legitimaci, že jsem scenárista (to byl jediný můj výdobytek pražského jara), řekl jsem, že chci papír a tužku a chci vykonávat své povolání.

Psal jsem celé dny. Bachaři a personál vězení se na mě chodili dívat, pro ně jsem byl totiž šílenec. Ale hlavně: co jsem napsal, jsem dal do desek, odnesl svému advokátovi, on to vzal a odnesl mojí ženě. A nikdo se na nic neptal! To bylo úžasné! V tomhle ohledu to bylo naprosto neuvěřitelné,“ vypravuje Jiří Stránský.

Idylka to ovšem rozhodně nebyla. V té době už měl rodinu s malými dětmi. „Pro rodinu to bylo samozřejmě nepříjemné. Zkušenost z kriminálu sedmdesátých let jsem později zúročil

Trestné komando v komunistickém lágru

2. 8. 1945

Skončila Postupimská konference. Vyslovila se pro politickou a hospodářskou jednotu Německa, zabývala se uzavřením mírových smluv se spojenci Německa, otázkami okupace Německa, placením reparací, demilitarizací, vysídlením německých obyvatel z ČSR, Polska a Maďarska, stanovením hranic Německa se sousedními státy. Konference potvrdila sovětskou převahu ve východní Evropě.

26. 5. 1946

Konaly se první poválečné volby v Československu. Zvítězili v nich komunisté.

2. 7. 1946

Klement Gottwald se stal premiérem nové československé vlády.

ve dvou knihách – *Povídáčkách pro Klárku* a *Perlorodkách*. Texty jsem po částech posílal domů. Oficiálně vyšly až pro vnoučata, ale vyšly! Ovšem tenkrát pro mne znamenaly hlavně spojení s rodinou. Ve třetí řadě *Zdivočelé země* jsem tuhle část svého osudu použil pro Antonína Maděru.“

Rodina je základ (všeho)

V souvislosti s rodinou připomeňme, že vždy byla jedna z nejdůležitějších konstant života Jiřího Stránského, ať už šlo o tu, ve které vyrůstal, nebo o tu, kterou založil. Výrazným způsobem se to promítlo i do *Zdivočelé země*.

Stránského tatínek byl advokát, maminka umělkyně – pocházela z rodu Malypetrů. Jan Malypetr, za první republiky jeden z činovníků agrární strany, byl mezi lety 1932 a 1935 předsedou československé vlády a v posledním předmnichovském roce předsedou parlamentu.

Díky rodu Malypetrů měl Jiří Stránský odmalička vztah k půdě, k hospodaření, a chtěl se věnovat sedlačení. Dědeček ho také dal do učení k sousednímu statkáři, aby si malý Jiří osahal sedlačení v praxi. Vstával ráno ve čtyři, krmil, dojl, obdělával půdu... a zmíněný vztah byl tady. Práce se Jiří Stránský nikdy nebál.

„Za války byl otec zatčen a poslán do Osvětimi, ale na amnestii při příležitosti Hitlerových narozenin byl propuštěn. Za heydrichiády ho udal souseď, jakýsi český Vlajkař, že slavili Heydrichovu smrt. Byl proto zatčen znovu. Moje matka se za ním vydala do Petchkova paláce, kde mělo sídlo Gestapo. Po několikahodinovém čekání si ji zavolal jakýsi úředník ze Sicherheitsdienstu, ukázal jí tatínkův připravený rozsudek smrti, aby ho vzápětí před ní roztrhal. Vyřídte manželovi, že teď jsme si kvit, on mi zachránil život za prv-

Divoký odsun Němců připomněli tvůrci i ve *Zdivočelé zemi*.